

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΤΑ ΙΣΠΑΝΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ: ΠΑΛΙΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Abel Albet, Maria-Dolors Garcia Ramon*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διδασκαλία της Γεωγραφίας στην Ισπανία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση άρχισε στα μέσα του 19ου αιώνα. Στα πανεπιστήμια οι λίγες έδρες που δημιουργήθηκαν εντάχθηκαν σε άλλα προγράμματα σπουδών και καταλήφθηκαν από καθηγητές που είχαν ειδικευτεί σε άλλους τομείς. Παρά τη σημαντική ισπανική γεωγραφική παράδοση, η Γεωγραφία στο πανεπιστήμιο ήταν σχεδόν ανύπαρκτη ως τη δεκαετία του 1940. Στην Καταλονία τα πράγματα ήταν διαφορετικά λόγω της τοπικής γεωγραφικής παράδοσης. Από το 1960 ο αριθμός των γεωγράφων που δίδασκαν στο πανεπιστήμιο και ο αριθμός των φοιτητών αυξήθηκαν κάθετα με την ίδρυση ανεξάρτητων τμημάτων Γεωγραφίας ενταγμένων στις θεωρητικές επιστήμες. Σήμερα υπάρχουν 13 τμήματα σε όλη την Ισπανία. Το 1999 υπήρχαν 2500 θέσεις για πρωτοετείς και αποφοιτούσαν 1000 περίπου φοιτητές το χρόνο. Επαγγελματικά η προσπάθεια υποστηρίζεται από την Ένωση Επαγγελματιών Γεωγράφων.

Geography in Spanish Universities: Old Trends and New Developments

ABSTRACT

Geography teaching in Spain in primary and secondary schools started in the middle of the 19th century. The few chairs of Geography in Universities that were created were subordinated to other curricula and were taken by teachers trained in other fields. Despite the importance of the Spanish geographical tradition, geography in universities as an independent subject was practically absent until the 1940s. This was not true for Catalonia due to particular local traditions. From 1960 onwards the number of geography professors and students grew vertically after the establishment of independent geography departments in the theoretical faculties. Today there are 13 different departments in Spain. By 1999 there were 2500 positions for the first year, while around 1000 students graduate every year. In the job market the Professional Association of Geographers plays a crucial role.

1. Το υπόβαθρο: διστακτικό ξεκίνημα για τη θεσμοθέτηση της επιστήμης

1.1. Αρχή ανάπτυξης της Γεωγραφίας στο ισπανικό πανεπιστήμιο

Είναι γνωστό ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες η πρωτοβάθμια εκπαίδευση αναπτύχθηκε κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, είτε με κρατική πρωτοβουλία είτε με πρωτοβουλία ιδιωτικών φορέων (κυρίως θρησκευτικών). Η διδασκαλία της Γεωγραφίας επωφελήθηκε από αυτή τη διαδικασία γιατί συμπεριλήφθηκε στα περισσότερα προγράμματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ως αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής δημιουργήθηκαν οι πρώτες έδρες Γεωγραφίας στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Συνέβαλαν και άλλοι παράγοντες, όπως ο ρόλος των Γεωγραφικών Εταιρειών σε σχέση με

* Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona, e-mail: MariaDolors.Garcia.Ramon@uab.es, abel.albet@uab.es.

την αποικιοκρατική εξάπλωση, που οδήγησε στην αντίληψη ότι η Γεωγραφία παίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση και διάδοση μιας αίσθησης εθνικής ταυτότητας μεταξύ των πολιτών.

Παρόμοια εξέλιξη έλαβε χώρα και στην Ισπανία. Το 1857 πέρασε ένα νομοσχέδιο (ο Νόμος περί Δημόσιας Εκπαίδευσης, γνωστός και ως «Ley Moyano») που έβαλε λογική τάξη στα πολυάριθμα και χαοτικά προγράμματα και μεταρρυθμίσεις της δημόσιας εκπαίδευσης που είχαν ισχύσει από τις αρχές του 19ου αιώνα. Αυτός ο νόμος αποτέλεσε τη βάση για όλη τη νομοθεσία σχετικά με την εκπαίδευση ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Ο «Ley Moyano» εξασφάλιζε τη διδασκαλία της Γεωγραφίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, αν και ήταν λιγότερο σημαντική από μαθήματα όπως η Γραμματική, τα Θρησκευτικά και η Άλγεβρα. Η Γεωγραφία ήταν επίσης παρούσα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με έναν όμως στενά περιγραφικό χαρακτήρα και σε στενή σχέση με την ιστορία.

Πρέπει να τονίσουμε ότι, σύμφωνα με παλιότερα προγράμματα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η Γεωγραφία θεωρούνταν μάθημα θετικής κατεύθυνσης που διδασκόταν τον πρώτο χρόνο μαζί με τη Γεωμετρία και την Αριθμητική. Αυτή είναι μια σημαντική καμπή που είχε τις ανάλογες συνέπειες στη μετέπειτα ανάπτυξη της Γεωγραφίας στην Ισπανία. Αν και αργότερα, ως προς την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενσωματώθηκε στις ανθρωπιστικές επιστήμες, σε πανεπιστημιακό επίπεδο η Γεωγραφία ήταν επίσης παρούσα στη Σχολή Θετικών Επιστημών μέσα από μαθήματα όπως Κοσμογραφία και Φυσική της Γης, Γεωδαισία, Φυτογεωγραφία και Βοτανική Γεωγραφία.

Επομένως, η διδασκαλία της Γεωγραφίας στην Ισπανία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση άρχισε στα μέσα του 19ου αιώνα. Θα περίμενε λοιπόν κανείς ότι θα δημιουργούνταν πολλές έδρες Γεωγραφίας στα ισπανικά πανεπιστήμια και ότι δεν θα αργούσε η θεσμοθέτηση της επιστήμης αυτής. Όμως δεν εξελίχθηκαν έτσι τα πράγματα. Οι λίγες έδρες Γεωγραφίας που δημιουργήθηκαν εντάχθηκαν σε άλλα προγράμματα σπουδών και καταλήφθηκαν από καθηγητές που είχαν ειδικευτεί σε άλλους τομείς: μαθηματικούς στη Σχολή Θετικών Επιστημών και ιστορικούς στη Σχολή Θεωρητικών Επιστημών (Estebanez 1982: 31). Στην τελευταία αρχικά διδασκόταν «Ιστορική Γεωγραφία», αλλά στο τέλος του αιώνα άλλαξε σε «Πολιτική και Περιγραφική Γεωγραφία». Οι γεωγράφοι συνάντησαν ισχυρή αντίδραση από επιστήμονες άλλων κλάδων (π.χ. γεωλόγους, βοτανολόγους, ιστορικούς, κοινωνιολόγους) όταν προσπάθησαν να καταλάβουν κάποια σημαντική θέση στο πανεπιστημιακό πρόγραμμα. Παρά τη δράση της Sociedad Geografica de Madrid (που ιδρύθηκε το 1876) για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, δεν υπήρξε καμία σημαντική αλλαγή ως τη δεκαετία του 1940. Οι γεωγράφοι δεν μπορούσαν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του Ministerio de Formento γιατί το αντικείμενό τους βρισκόταν σε ανταγωνισμό με άλλες επιστήμες. Επομένως, είναι δύσκολο να μιλήσουμε για θεσμοθέτηση της Γεωγραφίας σε πανεπιστημιακό επίπεδο (Garcia-Ramon & Nogué 1992).

1.2. Η Γεωγραφία χωρίς πανεπιστημιακούς δασκάλους: η συμβολή των Καταλανών γεωγράφων

Η Γεωγραφία στο πανεπιστήμιο («la Géographie des professeurs», όπως την ονόμασε ο Yves Lacoste) ήταν σχεδόν ανύπαρκτη ως τη δεκαετία του 1940. Δεν συνέβαινε όμως κάτι ανάλογο με τη χρήση των γεωγραφικών γνώσεων και την

επαγγελματική ενασχόληση με τη Γεωγραφία εκτός πανεπιστημίου. Οι γεωγραφικές γνώσεις είχαν μεγάλη αξία σε μη ακαδημαϊκούς κύκλους, κυρίως πολιτισμικού αλλά και πολιτικού και ιδεολογικού χαρακτήρα (Gomez Mendoza & Ortega 1986). Στην πρώτη περίπτωση υπήρχε στενή σχέση με το «περιγηγητικό κίνημα» από τις αρχές του, ιδίως στις περιοχές όπου το κίνημα είχε έντονες εθνικιστικές αποχρώσεις, όπως στην Καταλονία (Garcia-Ramon & Nogué 1994). Στη δεύτερη περίπτωση δεν πρέπει να παραβλέπουμε τη συμβολή της Γεωπολιτικής με τη μορφή βιβλίων ή διαλέξεων από γεωγράφους ή άλλους επιστήμονες. Αναφέρονταν κυρίως στα αποικιακά προβλήματα της Ισπανίας ή στη γεωστρατηγική θέση της Ιβηρικής Χερσονήσου στη Μεσόγειο και την Ευρώπη. Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ο ιδεολογικά φορτισμένος γεωπολιτικός λόγος ήταν ιδιαίτερα έντονος στα πρώτα χρόνια της δικτατορίας του Φράνκο (ιδίως κατά την περίοδο 1940-1945) λόγω της ιδεολογικής συνάφειας ανάμεσα στο καθεστώς του Φράνκο και το γερμανικό εθνικοσοσιαλιστικό σύστημα.

Όσο και αν φαίνεται αντιφατικό, κατά την περίοδο αυτήν η επαγγελματική ενασχόληση με τη Γεωγραφία στην Ισπανία επέδειξε μια ζωτικότητα (και σε μερικές περιπτώσεις μια ποιότητα) που έρχεται σε ολοφάνερη αντίθεση με το χαμηλό επίπεδο της ακαδημαϊκής της κατοχύρωσης. Η Καταλονία είναι ένα καλό παράδειγμα, λόγω του ρόλου που έπαιξαν οι γεωγράφοι στη νέα διαίρεσή της σε υποπεριφέρειες και τοπικές αυτοδιοικήσεις στη δεκαετία του '30.

Το 1932 η Generalitat (η κυβέρνηση της Καταλονίας) ζήτησε από τον γεωγράφο Pau Vila (Garcia-Ramon & Nogué 1991) να ετοιμάσει ένα σχέδιο διαίρεσης. Ο Pau Vila (που δεν είχε διδάξει ποτέ σε πανεπιστήμιο, αλλά ήταν δάσκαλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με αναγνωρισμένη πείρα στην επιμόρφωση εκπαιδευτικών) μαζί με μια ομάδα επαγγελματιών (κανείς από τους οποίους δεν ήταν πανεπιστημιακός) παρουσίασε ένα ρηξικέλευθο σχέδιο διαίρεσης που για διάφορους λόγους δεν εφαρμόστηκε μέχρι το 1936. Αν και ο Vila θεωρούνταν οπαδός της βινταλιανής παράδοσης της «περιφερειακής γεωγραφίας» (είχε δημοσιεύσει την πρώτη μονογραφία για περιφέρεια στην Ισπανία ακολουθώντας τις προτάσεις του Vidal de la Blanche), σχεδίασε μια εδαφική κατανομή που ήταν πραγματικά πρωτοποριακή για την εποχή της. Ο Pau Vila και μια μικρή ομάδα γεωγράφων κατάρτισαν, για πρώτη φορά στην Ισπανία, ένα πρόγραμμα για την απόκτηση ειδικού πτυχίου γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο της Βαρκελώνης: το πρόγραμμα θα υλοποιούνταν κατά το ακαδημαϊκό έτος 1936-1937, όμως ματαιώθηκε, όπως και πολλά άλλα πράγματα, από το ξέσπασμα του Εμφυλίου Πολέμου τον Ιούλιο του 1936. Το έργο του Pau Vila είναι ξεχωριστό για την ποιότητα και τη νεωτερικότητά του, αλλά πρέπει να τονίσουμε ότι δεν ήταν η μόνη συμβολή.

1.3. Περίοδος ανάπτυξης

Η γεωγραφία ως επιστήμη, τόσο σε σχολικό όσο και σε πανεπιστημιακό επίπεδο, έχαιρε μεγάλης εκτίμησης στο καθεστώς του Φράνκο. Ωστόσο θέματα και προσεγγίσεις που δεν συμβάδιζαν με την κυρίαρχη φασιστική ιδεολογία εξαιρούνταν από τα προγράμματα, διότι η Γεωγραφία (όπως και η Ιστορία) θεωρούνταν εργαλείο για τη μετάδοση της εθνικιστικής ιδεολογίας προκειμένου να ενισχυθεί η αίσθηση συνοχής και το πατριωτικό πνεύμα.

Αποκομμένη από την ανάλυση ορισμένων θεμάτων της Ανθρωπογεωγραφίας και χωρίς κριτική μεθοδολογία, η Γεωγραφία γρήγορα έγινε μια ουσιαστικά περιγραφική και απολίτικη επιστήμη. Γι' αυτό το λόγο ενισχύθηκε εκείνη την

περίοδο η διδασκαλία της στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και άρχισε να γίνεται πιο σημαντική (σε σχέση με άλλες κοινωνικές επιστήμες) σε ανώτερες σχολές (σχολές εμπορίου και παιδαγωγικές ακαδημίες) και στο πανεπιστήμιο. Η παρουσία της Γεωγραφίας σε πανεπιστημιακό επίπεδο ήταν πιο έντονη στη Σχολή Θεωρητικών Επιστημών παρά στην Θετική, όπου εκπροσωπούσαν μόνο με μια έδρα Φυσικής Γεωγραφίας σε όλη την Ισπανία.

Η κατοχύρωση της Γεωγραφίας στα ισπανικά πανεπιστήμια έγινε πραγματικότητα μόνο μετά το 1940, και στην αρχή η επιστημονική κοινότητα των γεωγράφων αναπτυσσόταν με πολύ αργούς ρυθμούς. Από το 1940 ως το 1965 ο αριθμός των γεωγράφων που δίδασκαν στο πανεπιστήμιο αυξανόταν αργά, κατ' αναλογία με τον σχετικά χαμηλό αριθμό μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (200.000 το 1945) αλλά και των φοιτητών (40.000 το 1940, λίγο πάνω από 60.000 το 1960). Για παράδειγμα, το 1959 υπήρχαν στην Ισπανία μόνο οκτώ τακτικοί καθηγητές Γεωγραφίας στις Σχολές Θεωρητικής Κατεύθυνσης και άλλοι τέσσερις στις Θετικής (Lopez, Palomeque et al. 1986). Μόνο μετά τα μέσα της δεκαετίας του '60 ο αριθμός των γεωγράφων που δίδασκαν σε πανεπιστημιακό επίπεδο αυξήθηκε σχεδόν κατακόρυφα, πράγμα που συνδέεται με την εντυπωσιακή αύξηση των εγγραφών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (πάνω από ένα εκατομμύριο το 1967) και τον πολλαπλασιασμό του αριθμού των φοιτητών, ιδίως στις ανθρωπιστικές σπουδές. Πράγματι, ο αριθμός των φοιτητών στις σχολές αυτές αυξήθηκε από 17.000 το 1965 σε 42.000 το 1970, σχεδόν 80.000 το 1975 και πάνω από 100.000 το 1980. Επομένως, οι δεκαετίες του '60 και του '70 στάθηκαν καθοριστικές για την εγκαθίδρυση της Γεωγραφίας στο πανεπιστήμιο.

Η θεαματική αύξηση του αριθμού των φοιτητών υπήρξε βασικός παράγοντας για την ακαδημαϊκή κατοχύρωση της Γεωγραφίας, που εντασσόταν πλέον σχεδόν αποκλειστικά στις θεωρητικές επιστήμες [σε πολλές περιπτώσεις διδασκόταν στη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών (Letras) ή στη Σχολή Γεωγραφίας και Ιστορίας], όπου δημιουργήθηκαν ξεχωριστοί Τομείς Γεωγραφίας κατά τη δεκαετία του '70, πράγμα ανήκουστο μερικά χρόνια νωρίτερα. Η ανάπτυξη ήταν εντυπωσιακή από κάθε σκοπιά: εμφάνιση νέων τομέων, αριθμός φοιτητών, αριθμός διδακτορικών διατριβών, κυκλοφορία νέων περιοδικών κ.λπ.

Ενδεικτικά σημειώνουμε ότι πριν τη δεκαετία του '70 η Γεωγραφία εκπροσωπούσαν στα ισπανικά πανεπιστήμια με δώδεκα μόλις μαθήματα, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δίδασκαν οι γεωλόγοι στα πλαίσια των θετικών επιστημών. Στην πραγματικότητα μόνο τρία μαθήματα διδάσκονταν στις θεωρητικές σχολές, δηλαδή Γενική Γεωγραφία, Γεωγραφία της Ισπανίας και Παγκόσμια Περιγραφική Γεωγραφία. Όμως από τα τέλη της δεκαετίας του '70 και στη δεκαετία του '80 συναντάμε περίπου 150 διαφορετικούς τίτλους μαθημάτων στα ισπανικά τμήματα Γεωγραφίας, που όλα υπάγονταν σε Σχολές Ανθρωπιστικών Επιστημών (Lopez, Palomeque et al. 1986: 5). Είναι πολύ σημαντικό να τονίσουμε ότι το 1974 ψηφίστηκε ένα διάταγμα που επέτρεπε τη δημιουργία τμημάτων όπου θα διδασκόταν ξεχωριστά η Γεωγραφία: αυτό οδήγησε τελικά στην κατάρτιση ειδικών προγραμμάτων για σπουδές Γεωγραφίας σε ορισμένα πανεπιστήμια, πράγμα που επέτρεψε την εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των φοιτητών που σπούδαζαν Γεωγραφία ως κύριο αντικείμενο κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80.

Πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τον πρωτοποριακό ρόλο που έπαιξε η «σχολή» των Καταλανών γεωγράφων στο τέλος της δεκαετίας του '60 και τις αρχές του '70. Νέοι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι πέρασαν κάποια διαστήματα σε

Σχέδιο 1.
Αυτόνομες περιφέρειες με ευθύνη
για την εκπαίδευση.
Πηγή: Ισπανικό Υπουργείο
Παιδείας, 1990.

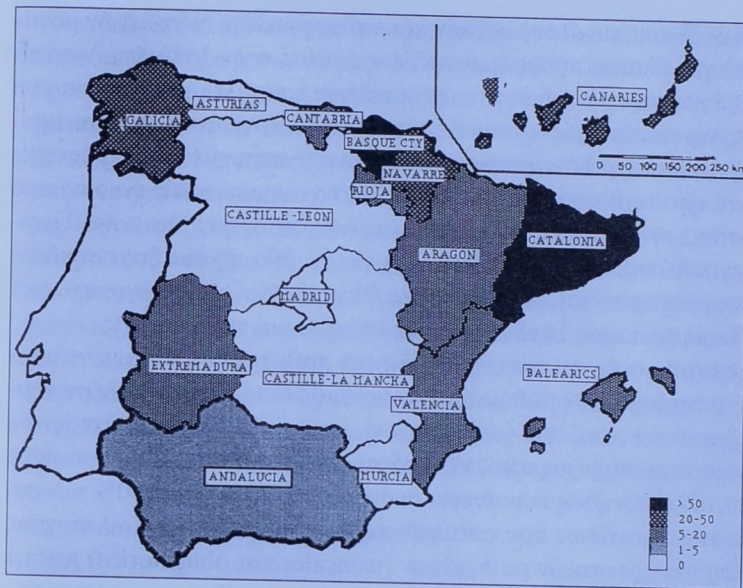
Τμήματα Γεωγραφίας πανεπιστημίων της Αγγλίας και της Βόρειας Αμερικής και ανέπτυξαν μεγάλο ενδιαφέρον και δεκτικότητα για νέες ιδέες. Επικρατούσε ένα κλίμα μεθοδολογικής κρίσης και επιτακτικής ανάγκης για αποκοπή από το παρελθόν (ιδίως από τη βινταλιανή παράδοση) και αναζήτηση περισσότερων εργαλείων για την ανάλυση και την ερμηνεία των γεωγραφικών δεδομένων. Αντίθετα με τα υπόλοιπα ισπανικά πανεπιστήμια, το Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης και το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης καθιέρωσαν το 1968-1970 ένα ευέλικτο πρόγραμμα για τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Αυτό προσέφερε μια ισχυρή βάση για την ανάπτυξη των γεωγραφικών σπουδών. Πράγματι, για πρώτη φορά σε ισπανικό πανεπιστήμιο θεσπίστηκε το 1968 πτυχίο Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης (κάτι τέτοιο ήταν εφικτό χάρη στο ευέλικτο πρόγραμμα) και αποδείχτηκε πολύ σημαντικό βήμα για την εδραίωση της Γεωγραφίας στο καταλανικό πανεπιστήμιο. Στο νεοϊδρυθέν τότε Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης τα μαθήματα Γεωγραφίας γίνονταν στα πλαίσια του Τμήματος Κοινωνικών Επιστημών, πράγμα που έδωσε έντονο διεπιστημονικό χαρακτήρα στη Γεωγραφία και δημιούργησε την τάση προς την ανάπτυξη μιας πολύ πρωτοποριακής Ανθρωπογεωγραφίας. Αυτή η εμπειρία της καταλανικής Γεωγραφίας έχει αποτιμηθεί θετικά και από μη Καταλανούς γεωγράφους και αναφέρεται ως «καταλανικό μοντέλο προγράμματος σπουδών» (Bosque Maurel 1982).

2. Προς ένα νέο μοντέλο

2.1. Η Γεωγραφία στα πλαίσια του Νόμου περί Αναθεώρησης της Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης του 1983

Από το Νόμο για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση του 1983 έχει γίνει προσπάθεια για κανόνες και αποφάσεις που να δίνουν νέα μορφή στο εκπαιδευτικό σύστημα των πανεπιστημίων. Αυτός ο Νόμος υποτίθεται πως έδωσε μεγάλη αυτονομία σε κάθε πανεπιστήμιο ώστε να αποφασίζει μόνο του για τα προγράμματα σπουδών του, προκειμένου οι μηχανισμοί να αποκτήσουν μεγαλύτερη ευελιξία

Σχέδιο 2.
Ποσοστιαία κατανομή της δύναμης
των κομμάτων που επιζητούν
περισσότερη περιφερειακή
αυτονομία στα περιφερειακά
κοινοβούλια, 1990.
Πηγή: Ισπανικό Υπουργείο
των Αυτόνομων Περιφερειών.

για να προσαρμοστούν σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο. Ο Νόμος επιτρέπει μεγάλη αύξηση του αριθμού των επιστημονικών κλάδων που μπορούν να χορηγούν πτυχία, και ένας από αυτούς είναι και η Γεωγραφία. Κατ' αυτή την έννοια, για την πλειοψηφία των ισπανικών πανεπιστημίων όπου διδασκόταν η Γεωγραφία, ο Νόμος αποτέλεσε βήμα προόδου, επειδή για πρώτη φορά τούς έδωσε τη δυνατότητα να καταρτίσουν τα δικά τους σχέδια για τις σπουδές Γεωγραφίας με μεγάλο βαθμό αυτονομίας και να χορηγήσουν, επίσης για πρώτη φορά, ένα κανονικό πρώτο πτυχίο (licenciatura) στη Γεωγραφία: στο παρελθόν τα πανεπιστήμια έπρεπε να ακολουθούν τις οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας και η Γεωγραφία συνήθως υπαγόταν στο πτυχίο Ιστορίας ή Ανθρωπιστικών Σπουδών (Letras).

Για λίγα ισπανικά πανεπιστήμια, ιδίως αυτά της Καταλονίας, ο Νόμος έφερε οπισθοδρόμηση επειδή καθιέρωσε πολλά κοινά υποχρεωτικά μαθήματα που περιορίζαν τις αποφάσεις τους για τα προγράμματα σπουδών και προωθούσαν έναν πιο παραδοσιακό τύπο Γεωγραφίας. Οι κανονισμοί που προέκυψαν από αυτό το Νόμο είχαν συνέπειες για τους διδάσκοντες, τους φοιτητές αλλά και για τα συστήματα διδασκαλίας και τα πρότυπα μάθησης.

2.2. Δομή των προγραμμάτων σπουδών για τη Γεωγραφία

Η καθιέρωση του πτυχίου Γεωγραφίας (η επίσημη έγκριση δόθηκε τον Νοέμβριο του 1990) έφερε πλήρη ανακατάταξη στην πορεία των σπουδών. Για την απόκτηση του πτυχίου ο απαραίτητος αριθμός διδακτικών μονάδων (credits) είναι 300, αν και ορισμένα πανεπιστήμια ανέβασαν τον αριθμό αυτό σε 320. Οι διδακτικές μονάδες είναι ο νέος τρόπος υπολογισμού της μαθησιακής εμπειρίας και του διδακτικού χρόνου. Μια διδακτική μονάδα ισοδυναμεί με 10 ώρες διδασκαλίας ή πρακτικής άσκησης. Ο συγκεκριμένος αριθμός διδακτικών μονάδων μπορεί να συμπληρωθεί το λιγότερο μέσα σε τέσσερα χρόνια (πριν το νέο νόμο απαιτούνταν πέντε χρόνια για την απόκτηση πτυχίου).

Για να διευκολυνθεί η αμοιβαία αναγνώριση πτυχίων, αντικειμένων και σπουδών από διαφορετικά πανεπιστήμια (ή, ας πούμε, για να ομογενοποιηθούν οι σπουδές), το Υπουργείο Παιδείας πρότεινε ένα ποσοστό (108 διδακτικές μο-

νάδες, δηλαδή 36% του συνόλου) κοινών και υποχρεωτικών διδακτικών μονάδων (*troncales*) για όλα τα προγράμματα Γεωγραφίας στην Ισπανία. Αυτό το σύνολο των 108 «κεντρικών» διδακτικών μονάδων αποτελεί τον πυρήνα του προγράμματος, τον οποίο πρέπει να καλύπτουν όλα τα πανεπιστήμια προκειμένου να χορηγήσουν πτυχία Γεωγραφίας. Μπορεί να αναπτυχθεί προς διάφορες κατευθύνσεις οι οποίες θα πρέπει να αναδεικνύουν τις κεντρικές έννοιες από τα κύρια γνωστικά πεδία: Φυσική Γεωγραφία, Ανθρωπογεωγραφία και Περιφερειακή Γεωγραφία (Ευρώπη και Ισπανία) για τα δύο πρώτα έτη σπουδών, και Γεωγραφική Θεωρία και Μεθοδολογία, Τεχνολογία στη Γεωγραφία και Αστικός και Περιφερειακός Σχεδιασμός για το τρίτο και τέταρτο έτος.

Τα πανεπιστήμια έχουν την ευθύνη για την καθιέρωση ακόμα μεγαλύτερου ποσοστού υποχρεωτικών μαθημάτων: ο αριθμός αυτών των επιπλέον υποχρεωτικών διδακτικών μονάδων (*obligatorios*), που καθορίζεται με απόφαση του κάθε πανεπιστημίου ξεχωριστά, εξαρτάται από το καταστατικό του κάθε πανεπιστημίου, αλλά συνήθως κυμαίνεται ανάμεσα στο 20% και το 50% των συνολικών διδακτικών μονάδων που απαιτούνται για την απόκτηση του πτυχίου. Και τα δύο είδη υποχρεωτικών μαθημάτων (*troncales* και *obligatorios*) πρέπει να προσφέρονται κάθε χρόνο από το τμήμα που είναι υπεύθυνο για το πτυχίο.

Περίπου το 20% του συνόλου είναι μαθήματα «επιλογής»: οι φοιτητές μπορούν να διαλέξουν από μια ευρεία γκάμα μαθημάτων που προσφέρονται από το τμήμα. Οι επιλογές (που αλλάζουν κάθε χρόνο) μπορεί να είναι περισσότερες ή λιγότερες, ανάλογα με τη στελέχωση και τις δυνατότητες κάθε τμήματος. Η παράδοση και η εξειδίκευση της έρευνας και της διδασκαλίας σε κάθε τμήμα, ο αριθμός των διδασκόντων, ακόμα και η ζήτηση από πλευράς φοιτητών και οι γενικότερες τάσεις της επαγγελματικής και εφαρμοσμένης Γεωγραφίας επηρεάζουν τη διαμόρφωση πολύ διαφορετικών προγραμμάτων σπουδών, που εκφράζονται κυρίως μέσα από τους τίτλους και το περιεχόμενο των *obligatorios* και των μαθημάτων επιλογής. Το τμήμα μπορεί να συμπεριλάβει στο πρόγραμμα σπουδών της Γεωγραφίας ως *obligatorios* ή ως επιλογής και μαθήματα από άλλους κλάδους, όπως η Ιστορία, η Κοινωνιολογία και οι Οικονομικές Επιστήμες.

Τέλος, περίπου 10% των συνολικών διδακτικών μονάδων που απαιτούνται για το πτυχίο είναι «ελεύθερες» επιλογές, που σημαίνει ότι ο/η φοιτητής/τρια μπορεί να επιλέξει μαθήματα από οποιοδήποτε τμήμα του ίδιου πανεπιστημίου (κατ' εξαίρεση από άλλο πανεπιστήμιο) ή, βεβαίως, να συμπληρώσει παρακολουθώντας κάποια επιπλέον από τα μαθήματα επιλογής του Τμήματος Γεωγραφίας.

2.3. Σταθεροποίηση του διδακτικού προσωπικού

Ο Νόμος για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση του 1983 καθιέρωσε επίσης μια νέα επιστημονική διαίρεση της Γεωγραφίας σε «γνωστικές περιοχές»: η Ανθρωπογεωγραφία, η Φυσική Γεωγραφία και η Περιφερειακή Γεωγραφική Ανάλυση είναι οι τρεις που εντάσσονται άμεσα στο παραδοσιακό αντικείμενο της Γεωγραφίας. Ο Αστικός και Περιφερειακός Προγραμματισμός ή η Εξωτερική Γεωδυναμική είναι κι αυτά σχετικά αντικείμενα, στην Ισπανία όμως είναι παραδοσιακά συνδεδεμένα με την Αρχιτεκτονική και τη Γεωλογία αντίστοιχα. Όλοι όσοι διδάσκουν στο πανεπιστήμιο υπάγονται σε μια από τις τρεις «γνωστικές περιοχές». Όλα τα μαθήματα επίσης υπάγονται σύμφωνα με το πρόγραμμα σε μία ή περισσότερες «περιοχές». Κάθε τμήμα αποφασίζει τι είδους αντιστοιχία πρέπει να υπάρχει ανάμεσα σε διδακτικό προσωπικό και μαθήματα για κάθε «γνωστική περιοχή».

Με την επιφύλαξη ότι μπορεί να έχουν γίνει κάποιες αλλαγές ώσπου να δημοσιευτεί το κείμενο αυτό, ο Νόμος του 1983 ακόμα ορίζει ότι το διδακτικό προσωπικό στα δημόσια πανεπιστήμια πρέπει να ακολουθεί ένα επίσημο εργασιακό καθεστώς. Θεσπίστηκαν δύο κατηγορίες: καθηγητής (υπεύθυνος για την έδρα) και λέκτορας (οι θέσεις αυτού του είδους καταλαμβάνονται ύστερα από ανοιχτό διαγωνισμό). Για το 95% των θέσεων παρατηρείται το φαινόμενο της «ανακύκλωσης», δηλαδή καταλαμβάνονται από ανθρώπους που πήραν το πτυχίο τους στο ίδιο πανεπιστήμιο. Τον Ιανουάριο του 2001 σε όλη την Ισπανία ήταν διορισμένοι 541 καθηγητές και λέκτορες σε τμήματα Γεωγραφίας. Οι βοηθοί (που δεν είναι απαραίτητα κάτοχοι διδακτορικού) δεν έχουν μονιμότητα, ενώ οι συνεργαζόμενοι διδάσκοντες είναι λέκτορες μερικής απασχόλησης που η κύρια εργασία τους είναι στον ιδιωτικό ή το δημόσιο τομέα. Εκτός από τους τελευταίους, οι υπόλοιπες κατηγορίες διδασκόντων υποχρεούνται να διδάσκουν για 24 διδακτικές μονάδες (240 ώρες το χρόνο).

2.4. Η δομή του πτυχίου Γεωγραφίας

Οι μελλοντικοί γεωγράφοι πρέπει να καλύπτουν περίπου 75 διδακτικές μονάδες το χρόνο, 150 σε κάθε διετή κύκλο εκπαίδευσης και πρακτικής άσκησης. Από άποψη χρόνου, αυτό σημαίνει περίπου 750 ώρες παρακολούθησης για κάθε έτος. Σύμφωνα με τους κανονισμούς, το 30%-50% των μαθημάτων αυτών πρέπει να είναι πρακτικής ή εφαρμοσμένης φύσεως: πρόκειται για άλλη μια μεγάλη καινοτομία για τα πανεπιστήμια και σε μερικές περιπτώσεις έχει προκαλέσει σοβαρά προβλήματα, ιδίως όταν το πτυχίο της Γεωγραφίας υπάγεται σε Σχολές Θεωρητικής Κατεύθυνσης, και χρειάζεται να συντονιστούν οι αίθουσες διδασκαλίας, τα εργαστήρια, τα ωρολόγια προγράμματα κ.λπ. με τις ανθρωπιστικές σπουδές (Φιλολογία, Φιλοσοφία, Ιστορία της Τέχνης κ.λπ.), που έχουν διαφορετικές ανάγκες και διαφορετική οργάνωση.

Το ακαδημαϊκό έτος έχει κανονικά 30 εβδομάδες, όμως συνήθως τα μαθήματα οργανώνονται σε περιόδους 4 μηνών (15 εβδομάδων): κάποια διδάσκονται σε ένα μόνο «εξάμηνο», κάποια άλλα (με διπλάσιο αριθμό διδακτικών μονάδων) μπορεί να διαρκούν ένα ολόκληρο έτος. Όταν κάθε τμήμα κάθε πανεπιστημίου σχεδιάζει αρχικά το πρόγραμμα σπουδών του, αποφασίζει επίσης για το αν θα συμπεριλάβει υποχρεωτικές «τελικές εξετάσεις ή ερευνητική εργασία» ή κάποια πρακτική άσκηση στη δημόσια διοίκηση ή τον ιδιωτικό τομέα. Δεν υπάρχουν διαπανεπιστημιακές εξετάσεις για ομογενοποίηση των κριτηρίων στο τέλος των σπουδών. Κάθε πανεπιστήμιο χορηγεί το πτυχίο «εκ μέρους του Υπουργείου και εκ μέρους του Βασιλιά».

2.5. Το περιεχόμενο του νέου πτυχίου Γεωγραφίας

Παρά την ποικιλία των θεματικών περιοχών (θεωρητική, θεματική, περιφερειακή, τεχνική), οι περισσότεροι διδάσκοντες, ακολουθώντας το παραδοσιακό μοντέλο, μεταδίδουν τη γνώση με τη μορφή διαλέξεων. Συνηθίζονται επίσης οι συζητήσεις στην τάξη, ο σχολιασμός κειμένων, οι πρακτικές ασκήσεις και οι εκπαιδευτικές εκδρομές, όμως η έρευνα πεδίου δεν είναι υποχρεωτική ούτε εφαρμόζεται πολύ συχνά, και δεν συνηθίζονται οι εκπαιδευτικές εκδρομές στο εξωτερικό (με την εξαίρεση των ανταλλαγών του προγράμματος Socrates). Σύμφωνα με τα στοιχεία, είναι ακόμα περιορισμένη η ατομική διδασκαλία (tutorial). Πέρα από τις 25 ώ-

ρες (μέσος όρος ανά εβδομάδα) που αφιερώνουν οι φοιτητές στις παρακολουθήσεις, δηλώνουν ότι αφιερώνουν άλλες 20-25 ώρες την εβδομάδα για μελέτη.

Ενώ ως πρόσφατα στην εκπαιδευτική φιλοσοφία κυριαρχούσε η μελέτη συγκεκριμένων περιφερειών, η αυξανόμενη θεματική (thematic) εξειδίκευση του διδακτικού προσωπικού είχε ως αποτέλεσμα να υιοθετηθούν και να εφαρμοστούν θεωρίες από τις φυσικές και κοινωνικές επιστήμες, με έντονα στοιχεία εμπειρισμού μέσα σε ένα νεοθετικιστικό ή ριζοσπαστικό πλαίσιο. Εννοιολογικές (conceptual) και μεθοδολογικές τάσεις, καθώς και άλλες πιο πρόσφατες (όπως ο μεταμοντερνισμός, αν και η επίδρασή του είναι ακόμα μικρή) συνυπάρχουν με επιστημονικές παραδόσεις ιδιογραφικής ή ιστορικιστικής φύσεως. Αν εξετάσουμε την τρέχουσα βιβλιογραφία, θα διαπιστώσουμε ότι η έρευνα διεξάγεται κυρίως σε επίπεδο περιφερειών, στα πλαίσια της Αυτόνομης Κοινότητας ή σε εθνική κλίμακα. Υπάρχουν πολύ λίγες διεθνείς μελέτες. Γενικά το ίδιο ισχύει και για τις εφαρμοσμένες μελέτες και προγράμματα: αν και είναι μεγαλύτερης έκτασης, δεν έχουν τον απαραίτητο κοινωνικό αντίκτυπο για να προκαλέσουν το ενδιαφέρον της διοίκησης ή των ιδιωτικών φορέων.

Η διδασκαλία δεν προωθεί την εφαρμοσμένη πλευρά της επιστήμης, ούτε εξοικειώνει τους μελλοντικούς επαγγελματίες γεωγράφους με τα πρακτικά προβλήματα. Δεν υπάρχει παράδοση στο χειρισμό των μέσων για τη συλλογή, ανάλυση και παρουσίαση δεδομένων, ούτε στην ανάθεση τέτοιων ασκήσεων στους φοιτητές που να τους προετοιμάζουν για το επαγγελματικό τους μέλλον. Πολύ πρόσφατα η οριστική οικειοποίηση κλάδων όπως ο Αστικός και Περιφερειακός Προγραμματισμός, το Περιβάλλον ή τα ΣΓΠ από τη Γεωγραφία έχει βοηθήσει ώστε να αποκτήσει η ισπανική Γεωγραφία τον απαραίτητο επαγγελματισμό και την έμφαση στην εφαρμογή.

Στο νέο σχέδιο σπουδών φαίνεται καθαρά η προσπάθεια για αντιστάθμιση αυτών των περιορισμών. Θα πρέπει να τονίσουμε ιδιαίτερα το γεγονός ότι κάποιες θεματικές περιοχές όπως π.χ. Γεωγραφία της Ευρώπης ή Αστικός και Περιφερειακός Προγραμματισμός, με μικρή ερευνητική παράδοση στην πλειοψηφία των ισπανικών πανεπιστημίων, έχουν γίνει υποχρεωτικά μαθήματα του «πυρήνα». Αυτό αποδείχτηκε πολύ αναζωογονητικό ερέθισμα για την ισπανική γεωγραφική παράδοση.

Παρά τη συνθετική φύση πολλών από τα μαθήματα που διδάσκονται, παραμένουν ως τώρα λίγες οι δημοσιεύσεις σε ισπανική γλώσσα που είναι στη διάθεση των φοιτητών. Το κύριο μέρος της βιβλιογραφίας αποτελείται από ξένα βιβλία και μόνο λίγα μεταφρασμένα, αγγλικής ή βορειοαμερικανικής προέλευσης, ενώ παλιότερα κυριαρχούσαν συγγραφείς και έργα από τη γαλλική σχολή. Αν και γίνονται σημαντικές προσπάθειες από ορισμένους Ισπανούς εκπαιδευτικούς και εκδότες, πολύ λίγα βιβλία Ισπανών γεωγράφων έχουν εκδοθεί. Παραδόξως, υπάρχει μεγάλος αριθμός γεωγραφικών περιοδικών που εκδίδονται σε διάφορα πανεπιστήμια (Hernando 1992).

2.6. Ο ρόλος της Ένωσης Ισπανών Γεωγράφων

Η ανάπτυξη της Γεωγραφίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο οδήγησε στη δημιουργία της Ένωσης Ισπανών Γεωγράφων (Asociación de Geógrafos Españoles, AGE) το 1975, η οποία έχει σήμερα περίπου 1200 μέλη σε όλη την Ισπανία, κυρίως ενεργούς πανεπιστημιακούς γεωγράφους. Η Ένωση προωθεί τη γεωγραφική έρευνα στην Ισπανία, αλλά και τη διδασκαλία, υποστηρίζοντας τις ακαδημαϊκές επαφές

και το γενικό συνέδριο κάθε δύο χρόνια. Επίσης προσπαθεί να φέρει σε επαφή τις διαφορετικές τάσεις της ισπανικής Γεωγραφίας και ταυτόχρονα να εντείνει τις σχέσεις με άλλες εθνικές και διεθνείς γεωγραφικές οργανώσεις. Στα μέσα της δεκαετίας του '80 δημιουργήθηκαν τέσσερις ομάδες εργασίας στους εξής τομείς: Αγροτική Γεωγραφία, Ποσοτική Μεθοδολογία, Φυσική Γεωγραφία και Διδακτική της Γεωγραφίας. Στα τέλη της δεκαετίας του '80 και αρχές της δεκαετίας του '90 προστέθηκαν άλλες οκτώ ομάδες, συγκεκριμένα για Κλιματολογία, Βιομηχανική Γεωγραφία, Θέματα της Λατινικής Αμερικής, Πληθυσμιακή Γεωγραφία, Μελέτη Συγκεκριμένων Περιφερειών, Γεωγραφία των Υπηρεσιών, Γεωγραφία του Τουρισμού και Αστική Γεωγραφία. Η AGE εκδίδει από το 1984 το εξαμηνιαίο *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, που είναι ένα πολύ γνωστό περιοδικό αναφοράς για την Ισπανία. Εκδίδει επίσης ένα ενημερωτικό δελτίο τέσσερις φορές το χρόνο (*Noticias Geográficas*, Gomez-Mendoza 1995-1996).

2.7. Η Γεωγραφία στις άλλες Σχολές

Εκτός από τις σπουδές για την απόκτηση του πρώτου πτυχίου (*licenciatura*), μερικά τμήματα προσφέρουν περαιτέρω σπουδές για την απόκτηση διδακτορικού τίτλου, και πολλά άλλα παρέχουν ή συμμετέχουν σε μεταπτυχιακά προγράμματα (πτυχίο Master, προγράμματα ειδίκευσης κ.λπ.), τα οποία έχουν έντονα εφαρμοσμένο προσανατολισμό.

Σε πολλά ισπανικά πανεπιστήμια τα τμήματα Γεωγραφίας συμμετέχουν επίσης στο πρόγραμμα άλλων σχετικών τμημάτων όπως οι ανθρωπιστικές σπουδές, η κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία, ο τουρισμός, η κοινωνιολογία, οι πολιτικές επιστήμες κ.λπ. Αν και κάποτε οι σπουδές αυτές περιλαμβάνουν ως υποχρεωτικά κάποια μαθήματα Γεωγραφίας, πολύ συχνά η μεγαλύτερη ή μικρότερη συμμετοχή της Γεωγραφίας στις σπουδές αυτές εξαρτάται από τις δυνατότητες και την επιρροή που μπορεί να ασκήσει το τμήμα.

Θα ήταν ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι από το 1983 ιδρύθηκαν στην Ισπανία πολλά καινούργια δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια (ορισμένα προήλθαν από ήδη υπάρχοντα ιδρύματα), αλλά το πτυχίο Γεωγραφίας προσφέρεται μόνο σε εκείνα τα πανεπιστήμια (όλα δημόσια) όπου υπήρχε από πριν κάποια διδασκαλία της επιστήμης αυτής. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι ένα νέο πτυχίο Περιβαλλοντικών Επιστημών θεσπίστηκε το 1995: το 2001 προσφέρεται σε 26 πανεπιστήμια (τέσσερα από αυτά ιδιωτικά) και έχει μεγάλη κοινωνική επιτυχία. Όσοι σπουδάζουν Γεωγραφία βλέπουν το πτυχίο αυτό σαν μια βασική πηγή επαγγελματικού ανταγωνισμού. Το 2001-2002 το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης θα προσφέρει για πρώτη φορά στην Ισπανία ένα κανονικό πτυχίο Γεωγραφίας μέσω διαδικτύου.

2.8. Γεωγραφία σε επαγγελματικό επίπεδο: υπερβολική εξάρτηση από το δημόσιο τομέα;

Τα τελευταία χρόνια η Γεωγραφία έχει καθιερωθεί ως ανερχόμενο επάγγελμα κυρίως σε τέσσερις διαφορετικούς αλλά συγγενείς τομείς: Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Περιβάλλον, Χαρτογραφία και ΣΓΠ. Όλοι είναι αναπτυσσόμενοι τομείς με κύριο χαρακτηριστικό την πολυεπιστημονική τους φύση. Αποτελούν ευκαιρία για τους απόφοιτους Γεωγραφίας προκειμένου να

εφαρμόσουν τις γνώσεις τους. Πρέπει όμως να τονίσουμε το κλίμα συνεργασίας αλλά και ανταγωνισμού που υπάρχει με άλλους επαγγελματίες. Από αυτή την άποψη, τα πανεπιστημιακά προγράμματα πρέπει να δίνουν βάρος στις κοινωνικές ανάγκες και, κατά συνέπεια, να ενισχύουν τους τομείς στους οποίους έχει τη μεγαλύτερη αξία η γεωγραφική γνώση. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει κατ' αρχάς να εξασφαλίζεται ένα γερό υπόβαθρο στις γενικές έννοιες και τους πνευματικούς πόρους (intellectual resources), καθώς και η δυνατότητα για διεπιστημονική δουλειά με ιδιαίτερη έμφαση στην ερμηνεία και επέμβαση στο χώρο, με παγκόσμια και ενιαία προοπτική.

Ωστόσο το μέλλον της Γεωγραφίας ως επαγγελματικού κλάδου φαίνεται να κινδυνεύει λόγω της υπερβολικής εξάρτησης από το δημόσιο τομέα. Πράγματι, μια έρευνα που έγινε το 1998 ανάμεσα στα μέλη της Ένωσης Επαγγελματιών Γεωγράφων της Καταλονίας (Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya, AGPC), έδειξε ότι το 73% απασχολούνταν στο δημόσιο τομέα – εκ των οποίων το 60% στην περιφερειακή αυτοδιοίκηση συμπεριλαμβανομένων και των δημόσιων επιχειρήσεων, το 30% στην τοπική αυτοδιοίκηση, και το 10% σε κοινοπραξίες (consortiums). Τα υπόλοιπα μέλη (27%) εργάζονταν στον ιδιωτικό τομέα (από τους οποίους το ένα τέταρτο ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες), και παρόλο που δεν υπάρχουν ασφαλή στοιχεία, ένα μεγάλο ποσοστό αυτών των εταιρειών και ελεύθερων επαγγελματιών έχουν ως απώτερο εργοδότη το δημόσιο (Tarroja 2000).

Για να ξεπεραστεί αυτή η εξάρτηση, πρέπει να γίνουν δημιουργικές προσπάθειες με στόχο να ενισχυθεί η παρουσία των γεωγράφων στον ιδιωτικό τομέα, κυρίως σε εταιρείες παροχής υπηρεσιών που δεν συνδέονται με τη δημόσια διοίκηση. Ένα σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η πολύ πρόσφατη δημιουργία ενός επαγγελματικού φορέα στην Ισπανία (Colegio Profesional de Geógrafos), που μπορεί να βοηθήσει πολύ όλους τους πτυχιούχους γεωγράφους και συγχρόνως να κατοχυρώσει τα επαγγελματικά τους δικαιώματα σε μια κοινωνία της ελεύθερης αγοράς.

2.9. Αποτίμηση και μελλοντικές προοπτικές

Στην Ισπανία η Γεωγραφία ήταν παραδοσιακά ενταγμένη στη Σχολή Θεωρητικών Επιστημών και είχε ιδιαίτερα στενή σχέση με την Ιστορία. Επομένως, ήδη από την αρχή μια από τις επιφυλάξεις σχετικά με την ίδρυση των νέων τμημάτων ήταν κατά πόσο η Γεωγραφία θα μπορούσε να προσελκύσει αρκετούς φοιτητές ώστε να δικαιολογείται η παρουσία της στα πολυάριθμα πανεπιστήμια που είχαν κάνει αίτηση για ίδρυση τέτοιου τμήματος. Η σχετικά μικρή σημασία που είχε η Γεωγραφία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η συνακόλουθη άγνοια σχετικά με τη δουλειά των γεωγράφων, οι επικαλύψεις με άλλα επαγγέλματα σε βασικούς τομείς (περιβάλλον, αστικός προγραμματισμός, κοινωνικές σπουδές) και η ασάφεια ως προς τις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης δεν επέτρεπαν αρχικά μεγάλη αισιοδοξία.

Μετά από μια κάπως αβέβαιη αρχή, ιδίως σε κάποια μικρά πανεπιστήμια, η σημαντική προσπάθεια που είχε γίνει τα πρώτα χρόνια για την προώθηση των σπουδών Γεωγραφίας άρχισε να αποδίδει, με αποτέλεσμα μια προσδευτική αύξηση της ζήτησης από πλευράς φοιτητών, όπου τα νούμερα πλέον αγγίζουν επίπεδα που θα ήταν αδιανόητα λίγα χρόνια πριν. Έτσι, το 1993-1994 γράφτηκαν στο πρώτο έτος 913 φοιτητές, σε σύνολο 13 πανεπιστημίων

που προσέφεραν πτυχίο Γεωγραφίας, δηλαδή 70 φοιτητές ανά τμήμα κατά μέσο όρο, αν και υπήρχαν αποκλίσεις: ενώ το Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης (246 φοιτητές), το Complutense στη Μαδρίτη (191) και το Αυτόνομο Πανεπιστήμιο της Βαρκελόνης (120) είχαν πολύ περισσότερους φοιτητές από τα υπόλοιπα, πέντε πανεπιστήμια (Castilla-La Mancha, Lleida, León, Salamanca και Santiago de Compostela) είχαν λιγότερους από 30. Η μετέπειτα εξέλιξη έφερε συνεχή αύξηση του αριθμού αυτού, με 1363 φοιτητές το 1994-1995 και 1643 το 1995-1996 (στοιχεία από 18 πανεπιστήμια) (Mendez 1995-1996: 128).

Το 1999 υπήρχαν θέσεις για 2500 περίπου πρωτοετείς και αποφοιτούσαν περίπου 1000 φοιτητές το χρόνο. Όμως το 2000-2001 παρατηρήθηκε μια έντονη πτώση του αριθμού των πρωτοετών στα τμήματα Γεωγραφίας (σε μερικά της τάξης του 50%), η οποία εν μέρει οφείλεται στο δημογραφικό πρόβλημα – και το φαινόμενο θα συνεχιστεί στα επόμενα χρόνια. Είναι φανερό ότι πρέπει να ληφθούν μέτρα για την προσέλκυση φοιτητών (ιδίως αν λάβει κανείς υπόψη ότι η Γεωγραφία είναι σχεδόν απύσχα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), και είναι επίσης φανερό ότι από τα 26 τμήματα που προσφέρουν σήμερα πτυχίο Γεωγραφίας (σε σύνολο 68 πανεπιστημίων) δεν είναι δυνατό να συνεχίσουν όλα. Η αναδιάρθρωση των περισσότερων τμημάτων και η αναπροσαρμογή του διδακτικού προσωπικού είναι μάλλον τα αναπόφευκτα βήματα για την αναμόρφωση της επιστήμης στην ισπανική τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Μετάφραση από τα αγγλικά
MYRTΩ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bosque Maurel, Joaquín (1982), «Enseñanza e investigación geográfica en la universidad española», στο *II Coloquio Ibérico de Geografía. Lisboa, 1980. Vol. I: Comunicaciones*, Lisboa: Centro de Estudos Geográficos, 139-152.
- Bosque Maurel, Joaquín (1987), «Estructura académica interna de la Geografía actual en España», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 12: 27-54.
- Estebanez, José (1982), *Tendencias y problemática actual de la geografía*, Madrid: Cincel.
- García Ramon, Maria-Dolors, Nogué, Joan (1991), «Pau Vila i Dinarès (1881-1990)», *Geographers. Bio-bibliographical studies*, 13: 133-140.
- García Ramon, Maria-Dolors, Nogué, Joan (1992), «Professional Geography and Institutionalization of Academic Geography in Spain», στο *Real Sociedad Geográfica & Asociación de Geógrafos Españoles, Geography in Spain (1970-1990). Spanish Contribution to the 27th International Geographical Congress (IGU)*, Madrid: Fundación Banco de Bilbao-Vizcaya, 53-62.
- García Ramon, Maria-Dolors, Nogué, Joan (1994), «Nationalism and Geography in Catalonia», στο David Hooson (ed.), *Geography and National Identity*, Oxford: Blackwell, 197-211.
- García Ramon, Maria-Dolors, Nogué, Joan, Albet, Abel (1992), *La práctica de la geografía en España (1940-1990). Innovación metodológica y trayectorias individuales en la geografía académica española*, Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- Gomez Mendoza, Josefina (1995-1996), «The Spanish Geographers Association. 20th Anniversary», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 21-22: 109-118.
- Gomez Mendoza, Josefina, Ortega, Nicolás (1986), «Géographie et régénérationisme en Espagne (1875-1936)», στο *Symposium of the IGU. Commission on the History of Geographical Thought*, Barcelona.
- Hernando, Agustín (1992), «The New Curricula and Teaching in Spanish Universities», στο *Real Sociedad Geográfica & Asociación de Geógrafos Españoles, Geography in Spain (1970-1990). Spanish Contribution to the 27th International Geographical Congress (IGU)*, Madrid: Fundación Banco de Bilbao-Vizcaya, 15-21.
- Lopez Ontiveros, Antonio (1986), «Estado actual de la Geografía española», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 4: 3-80.
- Lopez Ontiveros, Antonio (1992), «Geography Teaching in Spanish Universities», στο *Real Sociedad Geográfica & Asociación de Geógrafos Españoles, Geography in Spain (1970-1990). Spanish Contribution to the 27th International Geographical Congress (IGU)*, Madrid: Fundación Banco de Bilbao-Vizcaya: 3-14.
- Lopez Palomeque, Francisco, Morella, Ramón, Urteaga, Luis, Vilagrasa, Joan (1986), «La enseñanza universitaria de la Geografía y el empleo de los geógrafos», *Geocrítica*, 64: 1-65.
- Mendez, Ricardo (1995-1996), «The New Degree in Geography», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 21-22: 127-130.
- Tarroja, Alexandre (2000), «La formación del geógrafo y su inserción profesional», *Butlletí AGPC*, 38: 5-10.